

СМІРНОВ Г. Ю.,
аспірант кафедри цивільного права
(Інститут права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка)

УДК 347.19

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.4.8>

ЩОДО ПОНЯТТЯ КОРПОРАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТА КОРПОРАТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Статтю присвячено дослідженню доктринальних і законодавчих підходів щодо визначення поняття корпорації як суб'єкта корпоративних правовідносин. Автор здійснив поділ властивих корпорації ознак на факультативні та основні (конститутивні). Основна (конститутивна) ознака – відносини членства, які можуть існувати також в юридичних особах з одним учасником. Саме за ознакою наявності відносин членства корпорація як юридична особа протиставляється установам та унітарним підприємствам, засновники яких не є організаційно належними до цих юридичних осіб. Членські відносини (організаційна належність) неодмінно пов'язані з формуванням волі юридичної особи (управлінням зсередини), що може здійснюватися учасниками як через загальні збори, так і безпосередньо (у повних і командитних товариствах). Факультативні ознаки – характер діяльності (підприємницька чи непідприємницька); кількість учасників; вид установчого документа; наявність органів управління; найменування облікової категорії на позначення сукупності вкладів, переданих юридичній особі її учасниками. Вони характеризують специфіку членських (корпоративних) відносин у корпораціях, однак не вказують на їх наявність чи відсутність і не можуть використовуватися для кваліфікації юридичної особи як корпорації. Як наслідок, зроблено висновок, що корпораціями треба вважати зареєстровані у встановленому порядку юридичні особи, побудовані на засадах членства.

У статті також продемонстровано, що членські відносини в корпораціях можуть бути доволі відмінними залежно від того, чи пов'язане воно з як майновою, так і немайновою участю в діяльності корпорації, або ж пов'язане тільки немайновою участю в діяльності корпорації. З огляду на це автор запропонував класифікувати корпоративні відносини в корпораціях на корпоративні відносини повної (майнової та немайнової) та неповної (немайнової) участі. Корпоративні відносини повної участі притаманні підприємницьким корпораціям та окремим непідприємницьким корпораціям (кредитним спілкам, споживчим та обслуговуючим кооперативам). Корпоративні відносини неповної участі притаманні більшості непідприємницьких корпорацій (релігійні організації, благодійні фонди, громадські об'єднання, політичні партії тощо).

Ключові слова: учасник, корпорація, корпоративні відносини, товариства, установи, унітарні підприємства, майнова участь, немайнова участь.

Smirnov H. Yu. On the concept of corporation as a subject of corporate legal relationships

The article is devoted to the study of doctrinal and legislative approaches to defining the concept of corporation as a subject of corporate relations. The author divides the features inherent in the corporation into primary (constitutive) and secondary

features. Corporation's primary (constitutive) feature – relationship of membership, which may also exist in legal entities with one member. The author argues that it is due to the existence of membership that the corporation as a legal entity is opposed to institutions and unitary enterprises, the founders of which are not organizationally affiliated with these legal entities. Membership (organizational affiliation) is inevitably associated with the formation of the will of a legal entity (management from within), which can be carried out by participants both through the general meeting and directly (in general and limited partnerships). Corporation's secondary features – nature of the activity (entrepreneurial or non-entrepreneurial), the number of members (shareholders), the type of constitutional document, the existence of governing bodies or the name of the accounting category to indicate the totality of contributions of members of the corporation. They characterize the distinctive features of membership (corporate) relations in corporations, but do not indicate their existence or absence and can not be used to qualify a legal entity as a corporation. As a result, it is concluded that corporations should be deemed as duly registered legal entities based on membership.

The article also demonstrates that relationship of membership in corporations can be quite distinctive depending on whether it involves both pecuniary and non-pecuniary participation in corporation's activity, or involves exclusively non-pecuniary participation in corporation's activity. As the result, the author suggests to classify corporate relationships into corporate relationships of full (pecuniary and non-pecuniary participation) and partial (exclusively non-pecuniary participation) membership. Corporate relations with full membership are intrinsic to entrepreneurial corporations and some non-entrepreneurial corporations (credit unions, consumer and service cooperatives). Corporate relations of partial membership are inherent to most non-entrepreneurial corporations (religious organizations, charitable foundations, public associations, political parties, etc.).

Key words: *member, corporation, corporate relations, partnerships, institutions, unitary enterprises, pecuniary participation, non-pecuniary participation.*

Вступ. Дослідження корпоративних відносин завжди становило істотний інтерес серед вчених-правознавців. Одним із найбільш дискусійних питань в цій сфері є встановлення кола суб'єктів, які беруть участь в корпоративних правовідносинах. Наріжним каменем таких досліджень є, безумовно, визначення кола юридичних осіб, в яких виникають корпоративні правовідносини – корпорацій. Однак, ані вчені, ані законодавець не сприяють отриманню однозначної відповіді на це питання. З одного боку, законодавець оперує різноманітними термінами для позначення юридичних осіб як суб'єктів корпоративних відносин – це і товариства (ст. 82, 116 Цивільного Кодексу України – далі ЦК України) і корпоративні підприємства (ч. 5 ст. 63 Господарського Кодексу України – далі ГК України) [1; 2]. Водночас корпорацією безпосередньо іменується об'єднання юридичних осіб (ч. 3 ст. 120 ГК України). З іншого боку, серед учених немає консенсусу щодо того, які ж ознаки характеризують юридичну особу як суб'єкта корпоративних відносин – чи достатньо встановлення наявності відносин членства; чи є суб'єктами виключно підприємницькі юридичні особи, засновані на началах членства, чи також й непідприємницькі; чи є обов'язковою ознакою корпорації наявність системи органів управління тощо.

Постановка завдання. Метою статті є зняття невизначеності в частині встановлення змісту поняття «корпорація» шляхом здійснення комплексного аналізу існуючих законодавчих та доктринальних підходів, а також судової практики, встановлення їхніх переваг та недоліків та визначення на основі проведеного аналізу критерію (критеріїв) кваліфікації юридичної особи як корпорації.

Результати дослідження. Корпоративні права за своєю суттю є суб'єктивними правомочностями учасника юридичної особи корпоративного типу – останні завжди пов'я-

зані з членськими відносинами. Сукупно, корпоративні права разом з обов'язками становлять зміст корпоративних правовідносин. Останні ж є передусім внутрішніми членськими відносинами між учасниками (акціонерами, членами), між учасниками (акціонерами, членами) та юридичною особою. Зважаючи на вищенаведене, можна дійти висновку, що термінами, якими законодавець позначає юридичну особу, в межах якої виникають корпоративні правовідносини, є «корпоративне підприємство» та «товариство» – саме учасників цих юридичних осіб законодавець наділяє корпоративними правами згідно з ч. 5 ст. 63 Господарського кодексу України (далі – ГК України) та ст. 116 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [1; 2]. Так, згідно з ч. 5 ст. 63 ГК України ним є підприємницька юридична особа, утворена, як правило, двома засновниками, *діє на основі об'єднання майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників (учасників)*, їх спільного управління справами, *на основі корпоративних прав*, у тому числі через органи, що ними створюються, участі засновників (учасників) у розподілі доходів та ризиків підприємства. Товариством, згідно з ч. 2 ст. 82 ЦК України є організація, створена шляхом об'єднання осіб (учасників) які мають право участі у цьому товаристві. Товариство може бути створене однією особою.

По суті, маємо два тотожних за своєю суттю поняття, оскільки обидві норми: 1) допускають існування юридичної особи з одним учасником (про що буде зазначено далі); 2) включають ті юридичні особи, в яких учасники здійснюють особисту трудову участь (виробничі кооперативи, сільськогосподарські кооперативи тощо); 3) стосуються тих юридичних осіб, в яких передбачається обов'язкова майнова участь у формуванні статутного капіталу (чи інших облікових категорій – складеного капіталу, пайового фонду), в обмін на що попередні власники майна набувають оборотоздатні об'єкти, які посвідчують специфічні членські (корпоративні) права щодо таких юридичних осіб. Корпоративне підприємство є суб'єктом підприємницької діяльності, тому ч. 5 ст. 63 ГК України вказує на існування корпоративних відносин в підприємницьких юридичних особах корпоративного типу (що саме мається на увазі під «корпоративним типом» буде зазначено згодом). Такий же підхід простежується і щодо товариств, оскільки ст. 116 ЦК України допускає існування корпоративних прав лише в господарських (підприємницьких) товариствах, а також відповідає ч. 1 ст. 167 ГК України. Однак в частині господарських товариств позиція законодавця є дивною, оскільки вони є лише різновидом товариств як організаційної правової форми, і характер здійснюваної діяльності – підприємницька чи непідприємницька – навряд чи може визначати наявність корпоративних відносин.

Оскільки корпоративні права, за своєю суттю, є правами їх носіїв щодо юридичної особи, то й позначення такої юридичної особи, як суб'єкта корпоративних відносин, повинно здійснюватися через єдиний термін – «корпорація». В протилежному випадку матимемо понятійно-категоріальний апарат, який не сприятиме ані розумінню таких правових явищ як «корпоративні відносини», «корпоративні права» та «корпорація», ані ефективному правовому регулюванню корпоративних відносин як таких.

Зазначимо, що термін «корпорація» походить від пізньолатинського терміну «corporatio», що в перекладі означає товариство, союз чи групу осіб, об'єднаних спільністю професійних та станових інтересів. [3, с. 27–28] Традиційно в іноземних правопорядках поняття «корпорації» є родовим, в той час як такі терміни як «асоціація» чи «синдикат» вживаються додатково, характеризуючи її правовий статус [4, с. 14–16]. Так, у Великобританії «корпорацією» охоплюються всі «юридичні особи» [5, с. 13]; в Японії – товариства з обмеженою відповідальністю, публічні та приватні акціонерні товариства [6, с. 5]. У Німеччині корпораціями є не тільки господарські товариства, але й об'єднання, які не мають статусу юридичної особи – повні та командитні товариства. Вони не наділені правосуб'єктністю в цивільних правовідносинах, але здатні набувати та реалізовувати права та обов'язки в межах торгових правовідносин [7, с. 26–39]. З огляду на вищенаведене термін «корпорація», вжитий в ч. 3 ст. 120 ГК України в розумінні договірною об'єднання підприємств, слід визнати невдалим.

Щодо поняття корпорації як суб'єкта корпоративних правовідносин, вчені надають власні визначення виходячи з різноманітних ознак. Так, І.В. Лукач, В.С. Щербина та інші вчені пропонують розуміти під корпораціями з огляду на ч. 5 ст. 63 ГК України тільки юридичні особи корпоративного типу (розуміючи під ними ті, що засновані двома або більше особами – прим. Г. Ю.) [8, с. 66; 9, с. 227]. На думку вчених, критерієм розмежування корпорацій та унітарних підприємств є кількість засновників, і господарські товариства з одним учасником не слід вважати корпораціями. Однак детальніший аналіз ч. 3 та ч. 5 ст. 63 ГК України дозволяє дійти висновку що це не так.

Визначення корпоративного підприємства в ч. 5 ст. 63 ГК України містить словосполучення «як правило», яке передує формулюванню «засноване двома або більше особами». Як наслідок, норма допускає існування корпоративних підприємств однієї особи (господарських товариств з одним учасником), а кількість учасників не є критерієм їх виокремлення. На думку О.П. Подцерковного, критерієм поділу юридичних осіб на корпоративні та унітарні підприємства є єдність або роздільність прав засновників (засновника) на майно підприємства. [10, с. 142]. А.В. Смітюх вважає, що відмінностями корпоративного підприємства від унітарного є те, що: 1) воно може функціонувати в складі як однієї, так і двох та більше осіб, а унітарне – виключно з однією особою, тобто змінити кількість учасників неможливо; 2) корпоративне підприємство володіє майном на праві власності, а унітарне підприємство – на праві господарського відання чи оперативного управління [11, с. 254]. Ю.Ю. Акімова серед відмінностей унітарного підприємства визначає відсутність складеності статутного капіталу та можливість зміни складу учасників без реорганізації юридичної особи [12, с. 17].

На нашу думку, наведені авторами відмінності є другорядними та не розмежують корпорацію, установу та унітарні підприємства – відповідь слід шукати в іншому. Якщо корпорація (товариство, корпоративне підприємство) є насамперед юридичною особою, створеною на засадах участі, то її протиставлення установі чи унітарному підприємству повинно здійснюватися за критерієм відносин участі.

Варто зазначити, що учасники корпорацій беруть участь в управлінні останніми, реалізуючи корпоративні права. Таке управління передбачає участь у формуванні волі юридичної особи безпосередньо (в повних та командитних товариствах), або шляхом реалізації компетенції її вищого органу управління (загальних зборів) що, як справедливо зазначає Є.А. Суханов, є характеризуючою ознакою корпорацій [7, с. 26–39]. Засновники установи, згідно з ч. 3 ст. 83 ЦК України, не беруть участь в її діяльності взагалі й усуваються від управління. Вони також не входять до її складу і є організаційно відокремленими від неї. Засновники унітарного підприємства також є організаційно відокремленими від нього (не входять до його складу), однак управляють останнім шляхом втілення власної волі, а не через формування волі підприємства – так, згідно з ч. 4 ст. 65 ГК України засновник призначає керівника, розподіляє доходи, затверджує статут. Зазначене тлумачення даної норми чудово ілюструє приклад з державними та комунальними унітарними підприємствами, в яких членські відносини відсутні – засновник не входить до складу підприємства, є організаційно відокремленим від нього, а управління здійснюється в силу компетенції засновника (його правового статусу) та правомочностей власника майна. Інакше кажучи, в установі та унітарному підприємстві відсутня організаційна приналежність (участь).

Отже, корпорація, унітарне підприємство та установа співвідносяться так: *корпорація* – члени (учасники) корпорацій є організаційно приналежними до корпорації, входять до її складу, у зв'язку з чим управляють нею шляхом участі у формуванні її волі; *унітарне підприємство* – засновники є організаційно відокремленими (не входять до складу підприємства) та управління здійснюється ними від власного імені (як власниками майна); *установа* – засновники усуваються від управління взагалі та не входять до її складу.

Водночас господарські товариства однієї особи треба відносити до корпорацій і слід визнавати існування в них корпоративних відносин. У таких товариствах, на відміну від унітарних підприємств чи установ, присутні відносини участі, в яких особа стає єдиним учас-

ником (наявна організаційна приналежність) та бере участь в діяльності юридичної особи шляхом формуванні її волі (управління зсередини). Ця ознака, як буде доведено нами надалі, є основною. Окрім цього, господарські товариства однієї особи не суперечать чинному законодавству в частині інших, факультативних ознак. *По-перше*, учасник, передаючи належне йому майно у власність юридичної особи, перестає бути його власником і набуває натовмість самостійний оборотоздатний об'єкт, який посвідчує корпоративні права (бере майнову участь). *По-друге*, вжитий в ч. 1 ст. 167 ГК України термін «частка в статутному капіталі», попри свою деяку некоректність, позначає самостійний оборотоздатний об'єкт – частку, а не частину статутного капіталу, оскільки на відміну від частки, останній є обліковою категорією, а не об'єктом права власності. Єдиний учасник господарського товариства, з огляду на ч. 1 ст. 113 та ч. 2 ст. 114 ЦК України володіє часткою в 100 % статутного капіталу, що не суперечить ч. 1 ст. 167 ГК України.

Вищенаведене викликає логічне запитання – чи можна віднести до корпорацій повні та командитні товариства, адже в них відсутні органи управління як такі? П.В. Степанов, Б.І. Борисова та Є.А. Мальгінюв вважають, що структура органів управління повинна бути конститутивною ознакою корпорації, а тому командитні та повні товариства не повинні вважатися корпораціями. На нашу думку, з таким підходом погодитися складно [13, с. 10; 14, с. 57; 15, с. 8–9].

По-перше, на відміну від унітарних підприємств, у повних і командитних товариствах наявні членські відносини, про що свідчить майнова та немайнова участь повних учасників. Членство вкладників є специфічним, оскільки вони беруть лише майнову участь, в той час як існування немайнової (права брати участі в управлінні) залежить від довіреності та положень статуту.

По-друге, орган корпорації є лише способом (інструментом) здійснення управління, в той час як характер управління в корпораціях передбачає участь у формуванні їх волі з огляду на організаційну приналежність учасників до корпорації. Водночас, жодна з існуючих законодавчих норм не визначає наявність системи органів управління як конститутивну (невід'ємну) ознаку існування корпоративних відносин чи юридичної особи як корпорації. Так, ч. 1 ст. 167 ГК України не конкретизується форма в якій може реалізовуватися право на участь в управлінні – безпосередньо чи через органи управління, а ч. 1 ст. 89 ГК України свідчить, що управління може здійснюватися й самими учасниками товариства у встановлених законом випадках – цими випадками і є повні та командитні товариства.

По-третє, хоч управління в командитних товариствах здійснюється безпосередньо повними учасниками, однак воно здійснюється шляхом формування волі юридичної особи, а самі учасники діють від її імені. В даних товариствах не має місце відокремленого донесення волі самого суб'єкта управління, як це відбувається в унітарних підприємствах. Так, порядок прийняття рішення в повних товариствах, згідно зі ст. 121 ЦК України, передбачає участь в голосуванні, що є нічим іншим, як процедурою формування волі юридичної особи. Наведена специфіка управління повними та командитними товариствами дає Є.А. Суханову та Ю.М. Жорнокою змогу стверджувати, що учасники повних та командитних товариств виступають щодо них органами управління де-факто [7, с. 36–37; 16, с. 14]. Окрім цього, згідно з ч. 5 ст. 63 ГК України ознакою корпоративного підприємства є також об'єднання трудової чи підприємницької діяльності учасників.

Ми не дарма акцентуємо увагу саме на участі у формуванні волі юридичної особи, а не діяльності загальних зборів як вищого органу управління, вживаючи щодо останнього формулювання «зазвичай». Справа в тому, що формування вищого органу управління визнається ознакою корпорації, згідно з ч. 1 ст. 65.1 Цивільного кодексу Російської Федерації. Через це, повні та командитні товариства, з огляду на відсутність в них органів управління як таких (ст. ст. 71, 84 ЦК РФ), до корпорацій бути віднесені не можуть (в той час як громадські рухи, нотаріальні палати тощо – відносяться). [17] Складається ситуація, коли відносини у повних та командитних товариствах, які є ближчими до корпоративних у загальноприйнятому розумінні, такими не визнаються, в той час як членські відно-

сини в нотаріальній палаті, які є більш далекими від корпоративних в загальноприйнятому розумінні, корпоративними визнаються. На нашу думку, такий підхід – помилка, і слід керуватися наявністю управління юридичною особою через формування її волі, а не через ознаку структури оргаів управління.

Не перешкоджає віднести повні та командитні товариства до корпорацій, а членські відносини в них віднести до корпоративних і ч. 2 ст. 167 ГК України, згідно з якою володіння корпоративними правами не є підприємництвом. Так, ч. 7 ст. 80 ГК України встановлює вимогу до учасників повних та командитних товариств бути зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності, що немов суперечить ч. 2 ст. 167 ГК України. Однак насправді ч. 2 ст. 167 ГК України лише відмежовує володіння корпоративними правами від підприємницької діяльності, оскільки воно не відповідає ознакам підприємництва, визначеним ст. 42 ГК України: 1) власник корпоративних прав не є суб'єктом підприємницької діяльності, а лише людським субстратом іншого суб'єкта – юридичної особи; 2) володіння корпоративними правами не є господарською діяльністю.

А.В. Сороченко вважає, що, з огляду на ч. 1 ст. 167 ГК України, корпоративні відносини можуть виникати лише в тих юридичних особах, в яких існує статутний капітал (18, с. 16, 25). Однак з такою позицією автора погодитися складно, оскільки статутний капітал, складений капітал та пайовий фонд є обліковими категоріями що позначають одне й те саме – сукупну вартість майна, переданого учасниками у власність юридичній особі в якості вкладу. Відповідно, ч. 1 ст. 167 ГК України містить очевидну помилку, а тому не може застосовуватися для кваліфікації правовідносин як корпоративних, а юридичних осіб, в яких вони виникають, – як корпорацій.

А.В. Смітюх, І.В. Лукач та І.В. Спасибо-Фатєєва та інші вважають, що корпоративні відносини відсутні в тих юридичних особах, в яких членські відносини не передбачають участі в розподілу прибутку та отриманні дивідендів (непідприємницьких юридичних особах) [11, с. 54; 19, с. 85; 8, с. 64–65]. Таке розуміння зумовлене тим, що зміст ч. 1 ст. 167 ГК України, виходячи з переліку базових корпоративних прав, якими володіє власник оборотоздатного об'єкта, а також ч. 5 ст. 63 ГК України, ст. 84 та ст. 116 ЦК України свідчать, що в українському законодавстві під корпораціями розуміються саме підприємницькі юридичні особи, в яких існують відносини членства та здійснюється розподіл прибутку та дивідендів (вони є метою їх діяльності). Водночас інша група вчених, серед яких – Н.В. Козлова, І.С. Шиткіна, Д.В. Ломакін та інші – вважає, що поняття «корпорації» повинно охоплювати всі юридичні особи, засновані на корпоративних засадах (принципах членства, участі та ін.) [20, с. 215; 21, с. 12; 3, с. 33].

Ми ж, зі свого боку, вважаємо, що критерій здійснення підприємницької діяльності не є ефективним при характеристиці корпорацій та корпоративних відносин.

По-перше, під час поділу на підприємницькі та непідприємницькі юридичні особи, законодавець надає право останнім здійснювати підприємницьку діяльність (ст. 86 ЦК України). Підприємницька та непідприємницька діяльність відрізняються не наявністю / відсутністю прибутку (останній, будучи різницею між доходом та витратам, присутній в обох випадках), а метою здійснення господарської діяльності – в підприємницьких юридичних особах прибуток розподіляється між учасниками, а в непідприємницьких – використовується, в першу чергу (але не виключно) на статутні цілі та завдання. Так, члени кредитних спілок, члени споживчих та обслуговуючих кооперативів, попри те, що останні є неприбутковими організаціями, мають право одержувати дохід на свій пайовий внесок (ч. 1 ст. 11 Закону України «Про кредитні спілки», ст. 26 Закону України «Про кооперацію») [22] [23]. Зазначене є нічим іншим як дивідендним платежем, але його виплата здійснюється за залишковим принципом (після спрямування коштів на виконання статутних цілей та завдань), а тому не суперечить поняттю непідприємницької юридичної особи;

По-друге, підприємницьку діяльність мають право здійснювати й установи та унітарні юридичні особи, яким, за ознакою наявності відносин членства, протиставляється корпорація та корпоративні відносини в яких відсутні. (ст. 86 ЦК України). Тобто критерій

здійснення підприємницької діяльності не визначає специфічні ознаки корпорації чи корпоративних відносин і використовується законодавцем для інших цілей.

По-третє, членські відносини в таких непідприємницьких юридичних особах як споживчі та обслуговуючі кооперативи, кредитні спілки змістовно не відрізняються від тих, що існують в «традиційних» (підприємницьких) корпораціях, оскільки: 1) члени беруть участь в управлінні юридичною особою (немайнова участь) 2) члени формують майно юридичних осіб та наділені правом на ліквідаційну квоту та отримання дивідендів (майнова участь). В споживчих та обслуговуючих кооперативах, а також кредитних спілках, існує частка майнової участі у вигляді пайових внесків в кредитних спілках та паїв в кооперативах. Водночас ця частка майнової участі є оборотоздатним об'єктом, оскільки здатна переходити, зокрема, спадкоємцям (а. 4 ст. 5 Закону України «Про кредитні спілки»; ч. 4 ст. 21 Закону України «Про кооперацію»). Як і у виробничих кооперативах, для вступу необхідно не тільки успадкувати частку майнової участі, але й подати заяву про вступ.

Така однорідність членських відносин в підприємницьких та непідприємницьких юридичних особах свідчить про те, що здійснення підприємницької діяльності не може використовуватися для кваліфікації юридичної особи як корпорації.

Отже, єдиною конститутивною ознакою корпорації як юридичної особи є наявність відносин участі – організаційної приналежності до складу юридичної особи, що неодмінно пов'язане з управлінням останньою шляхом формування її волі. За інших обставин відносини участі відсутні, оскільки управління засновником ззовні характерне для унітарних підприємств, а відсутність управління з боку засновника є характерним для установ – в обох випадках відсутня організаційна приналежність, членство. Характер здійснюваної діяльності (підприємницька чи непідприємницька), кількість учасників, вид установчого документу, назва облікової категорії на позначення сукупності вкладів учасників або ж наявність структури органів управління – є факультативними (другорядними) ознаками корпорації. Саме тому нам видається слушною позиція Д.В. Ломакіна, В.М. Кравчука та інших учених, які припускають існування непідприємницьких корпорацій (та корпоративних відносин в них) [3, с. 55; 24, с. 19–20].

Цікаву позицію займає Н.С. Бутрин – учена припускає існування непідприємницьких корпорацій, однак вважає, що природа членських прав (та й відносин) в політичних партіях є публічно-правовою, а не приватноправовою, а тому корпоративні права в них відсутні [25, с. 19]. Однак насправді публічно-правовою є лише сфера діяльності політичної партії – зовнішня сфера відносин. Водночас корпоративні відносини є внутрішніми членськими відносинами, і в цій частині питання членства як організаційної приналежності та його припинення, участі в управлінні нею (в тому числі її розпорядження майном), отримання інформації про її діяльність тощо є класичними корпоративними відносинами.

Остання судова практика демонструє, що Верховний Суд у своїх Постановах також допускає існування корпоративних відносин в непідприємницьких юридичних особах корпоративного типу. Зокрема, в Постанові від 23.01.2018 в справі № 925/1321/16 Верховний Суд визнав існування корпоративних відносин в *обслуговуючих кооперативах* [26]. У Постанові від 6 квітня 2021 року у справі № 910/10011/19 Верховний Суд визнав існування корпоративних відносин в *релігійних організаціях*. [27] Водночас, слід розуміти, що судова практика Верховного Суду є, перш за все, застосуванням чинного законодавства, тому, наприклад, Верховний Суд, в Постанові від 23.01.2018 в справі № 925/1321/16, застосувавши ч. 1 ст. 167 ГК України, дійшов висновку, що членські відносини в *об'єднаннях співвласників багатоквартирного будинку* не є корпоративними [28].

Однак варто звернути увагу, що членські відносини в непідприємницьких корпораціях можуть бути опосередковані майновою участю – споживчі та обслуговуючі кооперативи, кредитні спілки –, або ж навпаки бути обмежені немайновою участю – громадські об'єднання, релігійні та благодійні організації, тощо. Відсутність майнової участі в наведених юридичних особах, в порівнянні з іншими непідприємницькими корпораціями, призводить до певних відмінностей, а саме: 1) учасники не беруть участі у формуванні

майна – членство не виникає у зв'язку з майновою участю, хоча, в процесі діяльності, члени можуть робити майнові внески (що не є їхнім обов'язком); 2) учасники не беруть участі в результатах діяльності юридичних осіб (не мають права на отримання дивідендів чи ліквідаційної квоти); 3) без обов'язкової участі у формуванні майна юридичної особи відсутній і оборотоздатний об'єкт, через який посвідчувалися б корпоративні права та виникали б членські відносини; 4) корпоративним правам традиційно властива опосередкована оборотоздатність, яка, з огляду на вищенаведене, відсутня в громадських об'єднаннях, релігійних та благодійних організаціях тощо; 5) відсутність майнової участі обумовлює і відсутність інвестиційного інтересу, притаманний членським відносинам в корпораціях з майновою та немайновою участю.

Отже, методом індукції, доходимо висновку щодо існування доволі характерних, не схожих на раніше аналізованих, членських відносин обмежених немайновою участю. На нашу думку, з огляду на наведені відмінності треба відмежувати такі корпоративні правовідносини від інших. *Відповідно, пропонується класифікувати корпоративні правовідносини на корпоративні правовідносини повної участі (майнова та немайнова участь) та корпоративні правовідносини неповної участі (немайнова участь).* Корпоративні відносини неповної участі, обмежені майновою участю, існувати не можуть, оскільки відсутність участі в управлінні характерна для установ, яким юридичні особи корпоративного типу протиставляються. Водночас відносини в командитних товариствах слід віднести до корпоративних відносин повної участі, оскільки майнова та немайнова участь властиві повним учасникам, а вкладники, згідно з а. 3 ст. 79 Закону України «Про господарські товариства», можуть набути право брати участь в управлінні товариством, зокрема, передбачити його в засновницькому договорі (на відміну від членів релігійних організацій, громадських об'єднань тощо, для яких майнова участь не може бути передбаченою, оскільки суперечить їх природі – Г. Ю.) [29]. Відносини в об'єднанні співвласників багатоквартирного будинку (далі – ОСББ) ми схильні відносити до корпоративних відносин повної участі, з певним застереженням. Члени ОСББ, згідно зі а. 1, 7 ст. 6, ст. 15, а. 3 ст. 28 Закону України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку», беруть немайнову та майнову участь (управління та обов'язок зі сплати внесків та утримання), а також володіють визначеним розміром частки майнової участі та мають право на ліквідаційну квоту. Водночас, частка майнової участі не є оборотоздатним об'єктом, а члени не беруть участі в розподілі прибутків. [30]

Висновки. Отже, ми вважаємо, що під корпораціями треба розуміти зареєстровані у встановленому законом порядку юридичні особи, засновані на засадах членства. Характер здійснюваної діяльності, кількість учасників, вид установчого документу, найменування облікової категорії на позначення сукупності вкладів учасників корпорації або ж наявність органів управління є факультативними ознаками корпорацій і можуть вказувати лише на специфіку членських (корпоративних) відносин в них. Корпораціями треба вважати господарські товариства (в тому числі повні та командитні товариства), кооперативи, кредитні спілки, фермерські господарства, громадські об'єднання, релігійні та благодійні організації, політичні партії, об'єднання співвласників багатоквартирного будинку тощо.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс: Закон України від 16.01.2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 01.07.2021 року).
2. Господарський кодекс: Закон України від 16.01.2003 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 01.07.2021 року).
3. Ломакин Д.В. Корпоративные правоотношения: общая теория и практика ее применения в хозяйственных обществах. Москва: Статут, 2008. 280 с.
4. Кравченко С.С. Юридична природа прав учасників господарських товариств : дис. канд. юр. наук : 12.00.03 / Київ. ін-т держ. і права ім. В.М. Корецького, 2007. 213 с.

5. Кібенко О.Р. Сучасний стан та перспективи правового регулювання корпоративних відносин: порівняльно-правовий аналіз права ЄС, Великобританії та України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юр. наук : 12.00.04. Харків, 2006. 39 с.
6. Леонтьева Е.Л. Японские корпорации и корпоративные группы. Эволюция институтов. Москва: ИМЭМО РАН, 2009. 78 с.
7. Суханов Е.А. Сравнительное корпоративное право. Москва: Статут, 2014. 456 с.
8. Лукач І.В. Господарсько-правове регулювання корпоративних відносин в Україні: теоретичні проблеми : дис. докт. юр. наук : 12.00.04 / Київ. Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. 2016. 474 с.
9. Щербина В.С. Суб'єкти господарського права : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 264 с.
10. Господарське право : підруч. / за ред. О.П. Подцерковного. Харків : Одісей, 2011. 640 с.
11. Смітюх А.В. Корпоративні права та корпоративні паї (частки): теоретико-правові аспекти : монографія. Одеса : Фенікс, 2018. 662 с.
12. Акіменко Ю.Ю. Особливості цивільно-правового статусу господарського товариства однієї особи (на прикладі законодавства України та ФРН) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.03. Одеса, 2011. 32 с.
13. Борисова В.І. Корпорація – організаційно-правова форма корпоративних правовідносин. *Право та інновації*. 2015. Вип. № 4. С. 9–16.
14. Мальгинов Е.А. Регулирование корпоративных правоотношений в Российской Федерации и государствах-членах Евразийского экономического союза : дис. канд. юр. наук : 12.00.03 / Москва, гос. ин-т межд. отношений (ун-т) Мин. ин. дел Российской Федерации, 2017. 282 с.
15. Степанов П.В. Корпоративные отношения в коммерческих организациях как составная часть предмета гражданского права : дис. канд. юр. наук : 12.00.03 / Москва, гос. ун-т им. М.В. Ломоносова, 1999. 190 с.
16. Жорнокуй Ю.М. Корпорація: сучасний стан законодавства в Україні та Європейському Союзі. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. Вип. №1. С. 13–17.
17. Цивільний кодекс Російської Федерації: Закон Російської Федерації від 30.11.1994 року № 51-ФЗ URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_5142/ (дата звернення: 01.07.2021 року).
18. Сороченко А.В. Корпоративні права та обов'язки: господарсько-правовий аспект : дис. канд. юр. наук : 12.00.04 / Київ. Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2015. 204 с.
19. Спасибо-Фатєєва І.В. Вчення про корпоративні права і цивілістична доктрина. *Право України*. 2014. №6. С. 84–92.
20. Козлова Н.В. Понятие и сущность юридического лица. Очерк истории и теории: уч. пособ. Москва: Статут, 2003. 318 с.
21. Корпоративное право : учебник / отв. ред. И.С. Шиткина. Москва: Волтерс Клувер, 2007. 312 с.
22. Про кредитні спілки: Закон України від 20.12.2001 року № 2908-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2908-14#Text> (дата звернення: 02.07.2021 року).
23. Про кооперацію: Закон України від 10.07.2003 року № 1087-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text> (дата звернення: 02.07.2021 року).
24. Кравчук В.М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах : дис. докт. юр. наук : 12.00.03 / Львів. Львівський держ. ун-т внутрішніх справ, 2009. 430 с.
25. Бутрин Н.С. Правочин як підстава виникнення та припинення корпоративних прав : дис. канд. юр. наук : 12.00.03. Івано-Франківськ, Прикарп. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2014. 207 с.
26. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 10.02.2021 року в справі № 923/226/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94802500>.

27. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 6 квітня 2021 року у справі № 910/10011/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96695006>.

28. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 23.01.2018 в справі № 925/1321/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/71829024>.

29. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 року № 1576-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text> (дата звернення: 08.07.2021 року).

30. Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку: Закон України від 29.11.2001 року № 2866-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-14#Text> (дата звернення: 08.07.2021 року).

